

njezine potrebe, već je doživljava kao svojevrsnu historijsku i generacijsku konstantu, kao živo, nezaobilazno društveno tkivo satkano od materijalnog i duhovnog sadržaja, izraslog iz napora generacija koje su, nasljeđujući određene društvene tekovine, neimarski stvarale i za buduće generacije. Ona je stoga vrlo složen produkt rada, a također i osnova sadašnjeg i budućeg načina življenja mnogih generacija; čak bi se moglo reći da se po odnosu prema njoj može u velikoj mjeri ocijeniti odnos i odgovornost čovjeka prema sebi i društvu.

U zaključnim razmatranjima autor konstatira otprilike sljedeće: Većina stanovništva u nas živi još uvijek u selu, čija se infrastruktura u zadnjih nekoliko decenija snažno razvija. Na razvoj sela u Jugoslaviji utjecali su historijsko-kulturni momenti, osobito razvoj poljoprivrede i agrarni odnosi, koji su utjecali na postojanje nekoliko zona međusobno specifičnih (npr. sjeverno od Save i Dunava, južno od Save i Dunava, Vojna krajina i sl.), a značajno je utjecao i ekonomski položaj poljoprivrede u ukupnoj privredi. Sistematizirajući saznanja o dinamici i sadržaju izgradnje seoske infrastrukture, autor zaključuje da postoji nekoliko faza njezina razvoja: podizanje stambenih i gospodarskih zgrada; modernizacija domaćinstva; izgradnja zajedničkih komunalnih objekata u selu; izgradnja objekata od šireg društvenog značenja (domovi kulture, zdravstveni objekti i slično). Marković smatra da se najveći broj sela u nas nalazi upravo u ovoj zadnjoj fazi izgradnje seoske infrastrukture. Na žalost ta je izgradnja prepuštena »uglavnom inicijativi pojedinaca«, što znači da »cjelokupan, veoma buran razvoj seoske infrastrukture nije kanalisiran planskim usmeravanjem izgradnje, razmeštaja i povezivanja sa gradskom privredom« (str. 147).

Ukoliko bismo željeli istaći nekoliko ocjena, tada bismo se pridružili mišljenju S. Livade koji kaže sljedeće: »Pionirski pothvat autora da sabere i interpretira neke važnije činjenice o infrastrukturnim osnovama promjena u selu značajan su prilog za one koji će se promjenama u cjelini ili njihovim dijelovima htjeti ili moći dublje pozabaviti. Ovim je bez pretjerivanja uzorana prva dublja brazda ... Svojom stvaralačkom »akribijom« autor je pionirskim pothvatom u domeni sabiranja faktografskih činjenica o infrastrukturnim promjena-

ma u selu i njihovoj interpretaciji udario solidan temelj za daljnje znanstvene i društvene analize ... Utoliko više autorov napor zaslužuje društveno priznanje, jer nam je stavio na dispoziciju solidne materijalne činjenice kao nezaobilazne pretpostavke za daljnju analizu ovih problema« (str. 25).

Ivan Cifrić

Mate Suić

ANTIČKI GRAD NA ISTOČNOM JADRANU

Zagreb, Liber, 1976, 264 + 64 stranica

U suvremenoj literaturi iz sociologije naselja nemoguće je zaobići knjigu Mate Suića *Antički grad na istočnom Jadraniu*, unatoč tome što se u njoj obrađuje arheološka, urbanistička i arhitektonska problematika iz antičkog razdoblja; možda upravo to što autor ne ostaje zarobljen jednom disciplinom, već problematici pristupa teorijski šire i praktički dublje ponire u socijalne i društvene uvjete nastanka i razvitka antičkog grada, čini ovu knjigu još interesantnijom.

Knjiga je rezultat autorova opsežnog naučnoistraživačkog rada, a rezultirala je iz bogato sakupljene građe, minuciozno sistematizirane i uobličene u jedinstvenu cjelinu. Posebno je značajno što autor mnoštvo činjeničnog materijala korisno upotrebljava u komparativnim izučavanjima. U spoznajama do kojih dolazi on je vrlo oprezan, posebno ako postoje moguće indikacije za drugačije zaključivanje, što ga oslobađa shematičnog i omogućava mu hipotetički način razmišljanja. Značajno je istaknuti i činjenicu da se Suić ne pridržava uobičajenog načina u primjeni metode, već primjereno upotrebljava konkretnu dijalektičku metodu u historijskim proučavanjima.

Osnovni moto njegova proučavanja jest urbani razvoj kroz historiju, na konkretnim primjerima, promatram u kontinuitetu od autohtonog sela do autohtonog grada, a sociologijski mu je način mišljenja i pristup na zavidnoj visini. Pri tome njegova zapažanja nadilaze vremenske granice. On dolazi do širih i općenitijih konstatacija, značajnih u današnjim kako metodologijskim tako i teorijsko-hipotetičkim pristupima izuča-

vanju fenomena razvoja urbanog tkiva, a zaključak mu je da se razvitak ne odvija po strogim zakonima determinizma ni u jednolinijskom smjeru.

Suićev se rad može ocijeniti kao djelo koje premašuje dosadašnje pionirske pothvate s nedovoljnom sistematizacijom i tipologijom razvoja naselja, posebno gradova, na našem tlu. Za ovaj rad autor je 1976. godine dobio »Nagradu grada Zagreba za životno djelo«.

Sadržaj knjige je podijeljen u slijedećih sedam poglavlja:

1. Uvod — predmet i metode istraživanja, 2. Od autohtonog sela do autohtonog grada — problemi poleogeneza, 3. U svitanju grada klasičkog svijeta na istočnom Jadranu, 4. Ostvarenja grada klasičkog svijeta na istočnom Jadranu, 5. Odnos grad—selo u ranoj antici, 6. Inovacije kasne antike, 7. Antička urbanistička baština. Na kraju knjige Suić navodi selekcioniranu bibliografiju, izvore u originalu i na našem jeziku, te predmetni i imenski registar.

Studija *Antički grad na istočnom Jadranu* značajan je doprinos kako samoj znanosti tako i njezinoj primjeni. Njezin udžbenički odnosno priručnički karakter omogućit će i studentima sociologije produbljivanje znanja iz sociologije naselja.

Ivan Cifrić

Živko Surčulija

DRUŠTVENA ANATOMIJA NACIONALIZMA

Mala edicija ideja, Beograd 1977, 341 str.

Iako u našoj sociološkoj literaturi imamo značajnih priloga izučavanju nacionalizma (primjerice Šuvar, Kardelj) ipak je i ova knjiga dobrodošla u rasvjetljavanju tog društvenoga fenomena. Nacija je, kao i klasa historijski i ekonomski uvjetovana. Nacionalno je pitanje središnji problem suvremenog društva, posebno u postrevolucionarnim izgradnjama socijalizma. Naša zemlja ima uz SSSR i Kinu najsloženije nacionalno pitanje. Mijenjanje osnovnih društvenih odnosa uvjetuje i mijenjanje odnosa među narodima, poglavito u višenacionalnim zajednicama. Oslobođanje čovjeka od slijepe pripadnosti etničkoj grupi je

značajan put u cjelokupnom razotudnjenju čovjeka. Dakle, nacionalno je pitanje i strateško pitanje revolucionarne promjene — emancipacije radničke klase.

Knjiga o kojoj je riječ donekle se razlikuje od ostalih po tome što mnogo mjesta posvećuje istraživanju i objašnjava vanju pojma nacije, nacionalnog i nacionalizma, navodeći nekoliko klasifikacija i tipologija, upućujući tako na značajnije izvore i ujedno sistematizirajući probleme. Stoga mislim da je autor u prvih pet poglavlja vrlo dobro objasnio pojmove, ali su posljednje dvije glave nešto slabije. Knjiga se sastoji od šest glava: 1. Značenje i tipovi nacionalizma — socijalna i ekonomsko politička suština, 2. Nacija — historijski oblik egzistencije i integracije ljudskih društava, 3. Društvena suština i evolucija buržoaskog nacionalizma, 4. Pogledi klasika nacionalizma na odnos klasnog i nacionalnog kao polazni osnov za revolucionarno negiranje nacionalizma, 5. Osnovni i pojavni oblici nacionalizma u socijalizmu, 6. Izvori nacionalizma u suvremenom jugoslavenskom društvu, i 7. Samoupravljanje i međunacionalni odnosi. Iz tog iscrpnog sadržaja moguće je zaključiti o strukturi knjige i osnovnim intencijama autora; osim toga, dodan je i popis odabrane literature.

Pojmovno određenje nacionalizma potrebno je i radi toga jer se taj termin dvojako upotrebljava. Neki (stariji) autori smatraju nacionalizam progresivnom pojavom i zapravo ga promatraju kao oznaku za nacionalno oslobodilačke tendencije (ovo može biti prihvatljivo, primjerice, kod Fanona koji govori o oslobodilačkim pokretima u Africi gdje je formiranje nacionalne svijesti potrebno, ali ona se mora promatrati i kao dio buduće klasne svijesti).

I dok su spomenuti oblici nacionalizma historijski progresivni, na drugoj se strani javljaju suvremeni oblici imperijalističkog nacionalizma koji u ime nacionalnog kapitala osvaja nerazvijene zemlje. Nasuprot njima stoji problem internacionalizacije međuljudskih odnosa, stvaranje sasvim novog, ljudskijeg načina saobraćaja među narodima, a o tome su Marx i Engels pisali još u Komunističkom Manifestu.

Iako se nacionalizam može pojavljivati u niz pojava oblika, u njegovoj je osnovi uvijek jedno: težnja za dominacijom nad drugom nacijom. Stoga u vi-